

"השטחים הפתוחים הם הבית שלי"

תכנית חינוכית-קהילתית במרחב נחל שקמה

סיכום שנת הפעילות תשפ"ב (2021-2022)

רחל עברון – רכזת קהילה, מרחב חוף

רשות הטבע והגנים

אוגוסט 2022

אנשים מתחילים לגלות כי לצאת אל ההרים זה לצאת הביתה; שהטבע הוא הכרח;
וששמורות טבע ופארקים חיוניים לא רק כמאגרי עצים ונהרות השקיה, אלא כמעיינות של חיים.

ג'ון מיור

תקציר

התכנית החינוכית קהילתית "השטחים הפתוחים הם הבית שלי" היא כבר מזמן מותג, המייצג שיתופי פעולה בין קהילות שונות לבין רשות הטבע והגנים. במסגרת התכנית, הפועלת כבר עשור וחצי, מקודמים ערכי שמירת טבע באמצעות חיבור לשטח, הגנה פיזית על ערכי טבע, פעילות חינוכית לימודית חווייתית, הסברה למטיילים ועוד. בתכנית שותפות קהילות מגוונות, ביניהן מסגרות חינוך פורמלי ובלתי פורמלי, קיבוצים, מתנדבות ומתנדבים. אנו מברכות ומברכים את כל שותפינו ושותפותינו על הזמן והמאמץ המושקע בשמירת הטבע, ומקווים ומקווים ששיתוף פעולה זה ימשיך ואף ירחיב בשנים הבאות, לטובת המרחב המדהים שלנו ולטובת הדורות הבאים.

תוכן עניינים

3	מבוא
3	שותפים לתכנית
4	התכנית החינוכית - קהילתית "השטחים הפתוחים הם הבית שלי"
4	מטרת התכנית
4	פירוט יעדי התכנית
4	קהלי יעד בתכנית
5	קווים מנחים לתכנית ודרך פעולה בכל המסגרות החינוכיות והקהילתיות
5	אתר אינטרנט מרחב שקמה
6	התנדבות
6	קהילה – משפחות, מבוגרים ומסגרות חינוך בלתי פורמליות
6	פעילות קהילתית ביישובים, במסגרת החינוך החברתי והקהילה
7	מסגרות חינוך פורמליות
7	"מרחב שקמה הוא הבית שלי": התכנית בגיל הרך
7	התכנית בבתי הספר היסודיים
8	התכנית בבתי הספר התיכוניים
9	לקחים והמלצות להמשך הפעלת התכנית בשנים הבאות
10	סיכום
11	נספח מס' 1. סיכום תקציב תשפ"ב 2021-2022
11	נספח מס' 2. תמונות מהפעילות

מבוא

המושג **"מרחב שקמה"** כבר מוכר, לאור הפעילות המתקיימת בו כבר 15 שנים. עם זאת, ראוי להציגו לטובת אלה שזו להם חשיפה ראשונה. "מרחב שקמה" מתייחס לרצועת הרוחב משמעותית של שטחים פתוחים נרחבים בתחום אגן הניקוז המערבי של נחל שקמה. המרחב מאופיין בישובים כפריים חקלאיים, נוף פתוח מגוון ורציף הכולל בתי גידול ייחודיים כגון: חולות נודדים, נופי ביתרונות, רכסי כורכר, ערוצי נחלים ואתרי מורשת היסטוריים וארכיאולוגיים. בתוך השטח מפוזרים דונמים רבים של שטחי "משארים", שהם למעשה שטחים טבעיים בתוך השדות החקלאיים שלא עובדו מסיבות שונות, והם מהווים בתי גידול למינים רבים של צמחי בר ובעלי חיים. המרחב משמש כמסדרון אקולוגי חשוב וייחודי המאפשר מעבר גנטי של צומח ובעלי חיים בין הים במערב להרי חברון במזרח.

המרחב מוגדר כ"מרחב מוטה שימור" ע"פ תכנית מתאר מחוזית 43/14/4, שנוסחה בשנת 2003 וקיבלה תוקף סטטוטורי בשנת 2012. על ביצוע הוראות התכנית מופקדת מנהלת נחל שקמה, בה חברים נציגים ממשרדי ממשלה שונים, רשויות מקומיות, רשויות ממשלתיות, חברות ציבוריות וגופים סביבתיים. לכל הגופים השותפים במנהלת מטרה משותפת לפתח ולקדם תהליכי שימור, פיתוח וחינוך במרחב שקמה ובקהילות הסמוכות, בשיתוף הציבור והתחשבות בנכסי נחלת הכלל, כפי שנוסחה בחזון המרחב: **"מרחב שקמה יהווה מערכת סביבתית שתפעל תוך שילוב ואיזון בין צרכי התושבים והסביבה בדרך של קיימות, שתאפשר שמירה על אופיו הייחודי לדורות"**.

המאפיינים המרכזיים של האוכלוסייה המתגוררת בתחומי המרחב:

1. רוב היישובים במרחב נמצאים בתחום הגיאוגרפי המכונה "עוטף עזה". מכאן נובע צורך אמיתי בחיזוק אלמנטים של חוסן קהילתי ע"י חינוך מבוסס מקום, חיבור לשטח, העמקת תחושת השייכות לאזור ומעורבות קהילתית פעילה בשמירה על הסביבה. זאת, בנוסף להתנדבות, עזרה הדדית ושכנות טובה, ולצורך לקיים שגרה במצבי חירום. החוסן הקהילתי יוצר יחסי אמון ותחושה של שותפות, ומקנה עמידות וגמישות בפני טלטלות בעתות משבר.
2. היישובים במרחב הם בעלי אופי כפרי, שחלקם הגדול המתפרנסים מחקלאות ומתיירות. הדבר יוצר מצד אחד חיבור לטבע, חיזוק הזהות המקומית והחיבור לנכסי נחלת הכלל, ומצד שני מגביר את הקונפליקטים בין האדם לסביבה. לאור מאפיינים אלה, אנו מרכזים מאמץ בטיפוח הקשר בין הקהילות לבין הסביבה וביצירת מסגרות לפעילות משותפת.

שותפים לתכנית

- המועצות האזוריות שער הנגב, לכיש וחוף אשקלון - מחלקות החינוך, החינוך החברתי, הגיל הרך ואיכות הסביבה;
- איגוד ערים לאיכות הסביבה נפת אשקלון;
- רכזי חינוך, הגיל הרך, חינוך חברתי, תרבות וצוותים ייעודיים בישובים;
- המשרד להגנת הסביבה.
- מנהלת נחל שקמה.
- גורמים מקצועיים ברשות הטבע והגנים: הנהלת מרחב חוף ומחוז מרכז, אגף חינוך וקהילה, אגף דיגיטל ועוד.

חלוקה מוניציפלית של מרחב שקמה

התכנית החינוכית - קהילתית "השטחים הפתוחים הם הבית שלי"

רשות הטבע והגנים ממנה על הפעלת התכנית "השטחים הפתוחים הם הבית שלי", החל משנת הלימודים תשס"ח (2007-2008), מטעם מנהלת שקמה, כחלק מהוראות תכנית המתאר ובהתאם לחזון, לפיו **רשות הטבע והגנים מאמינה בקשר של האדם לערכי הטבע, לנופי הארץ ולמורשתה, ופועלת לקירוב, שיתוף וחינוך הציבור לשמירה על ערכי הטבע, הנוף והמורשת.**

החל ממרץ 2020, עם פרוץ משבר הקורונה לחיינו, הוקפאו התכניות החינוכיות והקהילתיות במרחב שקמה. לשמחתנו, הספקנו להוציא לפועל את רוב הפעילויות שתוכננו בשנת תש"פ (2019-2020). בשנת הלימודים תשפ"א (2020-2021), עם סגירת מוסדות החינוך הפורמלי והמעבר החלקי ללמידה ביישובים, התקיימה פעילות ייעודית לילדי כיתות א-ו במסגרות החינוך החברתי במועצה האזורית שער הנגב. במסגרת זו התקיימו 23 ימי הדרכה, שני ימי פעילות בכל ישוב. בשנת הלימודים תשפ"ב, עם החזרה ההדרגתית לשגרה, חידשנו את הפעילות בכל המסגרות, ואף יצרנו מסגרות פעילות חדשות. סיכום זה יתייחס לפעילות שהתקיימה בכל המסגרות בשנת הלימודים תשפ"ב בלבד.

מטרת התכנית

שימור מרחב שקמה והערכים הייחודיים לו באמצעות פעילות חינוכית וקהילתית שכוללת העמקת ההיכרות עם הסביבה הקרובה והעלאת המודעות בקהילות השכנות לערכי הנופי והאקולוגי של המרחב, עידוד אזרחות פעילה, קידום תכנון מושכל וניהול מקיים בשיתוף הקהילה, למען תושבי האזור והמדינה, ולמען הדורות הבאים.

פירוט יעדי התכנית

- העצמת הקהילה המקומית וטיפוח תחושת השייכות ע"י יצירת שיח מקומי אודות מרחב שקמה;
- העלאת המודעות לקונפליקטים בין צרכי האדם והסביבה, פיתוח דרכי התמודדות ושינוי דפוסי התנהגות;
- טיפוח מעורבות של הקהילה ואזרחות פעילה, המתבטאת בעשייה בשטח;
- פיתוח מנהיגות סביבתית מקומית.

קהלי היעד בתכנית

השנה השתתפו בתכנית כ-1,400 תלמידות ותלמידים בבתי הספר היסודיים, התיכוניים ובגני הילדים, ב-42 כיתות ו-8 גני ילדים. בנוסף, השתתפו בפעילויות כ-150 ילדים ונערים במסגרות החינוך החברתי. זאת, לעומת 1,700 תלמידים בשנת תשע"ט. בתכנית היו מעורבים כ-90 אנשי צוות במסגרות השונות, פורמליות ובלתי פורמליות (מורים, גננות וסייעות, מדריכים בחינוך החברתי, רכזים ומנהלים), לעומת כ-220 בשנת תשע"ט. למספר זה יש להוסיף את הורי התלמידים שהיו מעורבים בפעילות בבתי הספר, ואת המשפחות שהשתתפו בפעילויות הקהילתיות ובהתנדבות המשפחתית, שמספרם מגיע לכ-1000 איש, וכ-60 מתנדבים קבועים, כך שבסה"כ השנה נחשפו לתכנית באופן ישיר קרוב ל-2700 מתושבי האזור, בכ-200 ימי פעילות.

הובילו את התכנית 6 מדריכות ומדריכים בוגרים ותיקים מטעם רט"ג, אליהם הצטרפו 3 מדריכות ומדריכים חדשים. המדריכים עברו 2 ימי הכשרה במהלך השנה.

קווים מנחים לתכנית ודרך פעולה בכל המסגרות החינוכיות והקהילתיות

התכנית הרב שנתית מופעלת ע"י מדריכות ומדריכים מוסמכים מטעם מרחב חוף של רשות הטבע והגנים, בשיתוף פעולה מלא עם הצוות החינוכי או הצוות המוביל בכל קהילה ומותאמת לכל קהילה ולצרכים שלה.
התכנית כוללת את המרכיבים הבאים:

אתר אינטרנט "מרחב שקמה" – שינוי וחדוש

בשנת 2018 השקנו את אתר מרחב שקמה המחודש: אתר עשיר ועדכני, הכולל מגוון רחב של חומרי לימוד ופירוט על מסלולי טיולים ואתרי הביקור במרחב, עזרים להכנת פעילויות ולהרחבת הנלמד בכיתה ועוד. מדריכי התכנית בבתי הספר חשפו את האתר בפני התלמידים והצוותים החינוכיים, והזמינו אותם להשתמש בתכנים המצויים בו לצורך הכנת פעילויות והדרכות, ולחשוף באמצעות אתר העשייה החינוכית והקהילתית הרחבה.

למרות ההשקעה הרבה באתר, החשיפה שלו הייתה מועטה.

לאורך השנים, האתר הוצג כ"אתר של מנהלת שקמה", ונעשו מאמצים רבים לערב את שותפינו במנהלת בתכנים, בהפצה ובנשיאה בנטל הכספי שבהחזקתו, בין השאר במטרה לקדם את החשיפה שלו. אולם כל פניותינו למנהלת לא נענו, כך שהאתר שרת את פעילות רשות הטבע והגנים במרחב שקמה בלבד.

בעקבות זאת, החלטנו השנה לערוך בחינה מחודשת של עלויות התפעול והעדכון של האתר ואת כוח האדם הנדרש, לעומת החשיפה שלו. לאחר התייעצות עם אגף הדיגיטל ברשות הטבע והגנים, החלטנו לפתוח **עמוד ייעודי מרחב למרחב שקמה באתר רשות הטבע והגנים ולהעביר לשם את כל תכני האתר**, בסיוע צוות הדיגיטל. המהלך שנמצא כרגע בעיצומו, מביא איתו רווח משולש: מתאפשר חסכון במשאבים, יחד עם הישענות על הפלטפורמה המקצועית של אגף הדיגיטל ברט"ג והחשיפה שהוא מביא. כתובת העמוד: <https://www.parks.org.il/shikma-2>

התנדבות

במרחב שקמה פעילים כ-100 מתנדבים בארבעה אפיקי התנדבות, שלושה מהם באחריות רכזת הקהילה ואחד באחריות הפקח האזורי. חלק מהמתנדבים פעילים ביותר מאפיק אחד.

- **התנדבות אקולוגית – ממשק צבי ים בחוף זיקים.** המתנדבות והמתנדבים מסייעים באישוש אוכלוסיית צבי הים הנמצאת בסכנת הכחדה, ע"י פעילות אינטנסיבית הנמשכת מחודש מאי עד חודש אוקטובר, החל משנת 2019. ההתנדבות כוללת שתי משימות:
 1. **סריקות חוף לאיתור הטלות:** בין החודשים מאי - אוגוסט, משכימים מתנדבים בממוצע אחת לשבוע ויוצאים לסרוק את החוף לאיתור עליות של צבות ים לחוף לצורך הטלת ביצים. קבוצת סורקי חוף זיקים, החוף הדרומי ביותר בים התיכון, מונה כ-25 מתנדבות ומתנדבים, והיא חלק ממערך ארצי של כ-300 מתנדבות ומתנדבים.
 2. **"שמרצבות":** עם בקיעת האבקועים ולפני הגחתם מהקן, משגיחים מתנדבות ומתנדבים על הקנים ומלווים אותם עד הגעתם לים בביטחה. במשימה זו המתרחשת בלילות שבין אוגוסט לאוקטובר, פעילים כ-35 מתנדבים.
- **"מתנדבים בשביל השקמה" – קליטת קהל ומבקרים בעונת הפריחה, בשמורת פורה ובבתרונות רוחמה.** התנדבות זו מתקיימת משנת 2018 בימי שישי ושבת בעונת הפריחה (ינואר – מרץ). שותפים בה כ-30 מבוגרים ו-30 ילדים (10 משפחות), המתייצבים למשמרת אחת לשבועיים בממוצע. המתנדבים מאיישים עמדת מידע והסברה, מסבירים למטיילים את כללי ההתנהגות בשמורת טבע ומכוונים אותם לנקודות עניין וביקור באזור.
- **"מתנדבות/ים בריבוע" – קבוצה קטנה ובחירת של מתנדבות ומתנדבים עוסקים בליווי מתנדבים שמגיעים לפעילויות התנדבות שונות כגון ניקיון בחוף ועקירת מינים פולשים.** המתנדבים פוגשים קבוצות של חיילים, משפחות, נוער במסגרות בלתי פורמליות וחברות מסחריות, מקיימים פעילות הסברה ומלווים אותם בעשייה, ובכך מהווים "מכפלת כוח" לעשייה ההתנדבותית במרחב. המתנדבים פעילים באופן עצמאי, לאורך כל השנה, ונותנים מענה ע"פ צורך בשטח ובהתאם לזמינות שלהם.
- **יחידת שקמה – קבוצה של כ-30 מתנדבים המסיירים בשטח בעיקר בלילות ומסייעים לפקח האזורי בפיקוח צייד ובמשימות שונות הקשורות לפיקוח.** היחידה הפועלת באופן שוטף, כפופה ישירות לפקח האזורי ומנהלת על ידו.

קהילה – משפחות, מבוגרים ומסגרות חינוך בלתי פורמליות

פעילות קהילתית ביישובים, במסגרת החינוך החברתי והקהילה

- **מטרת התכנית:** לחבר את תושבי האזור לערכי הטבע והנוף שבו, ולעודד אותם לעשייה תורמת לסביבה. לאחר הפסקה של כשנתיים, חודשה הפעילות הקהילתית בשלושה קיבוצים מרחב שקמה: **כרמיה, זיקים ויד מרדכי.**
- **הדרך:** הפעילות מתקיימת במסגרות שונות: משפחות, חינוך חברתי, מבוגרים ועוד, בחלקה בתוך הקיבוצים, בחלקה בסביבה הקרובה ובחלקה בשמורות הטבע ובשטחים הפתוחים במרחב. הקהילות ביישובים מהוות פלטפורמה ליצירת שיח קהילתי רב דורי ורב מקצועי, הכולל שיתוף בעלי תפקידים ובעלי עניין מגוונים, ומתבטא במגוון תחומי עשייה.
- **תכנית מותאמת תיק ממשק:** השנה הצלחנו להביא לידי מימוש תכנית לשימור ופיתוח בשמורת כרמיה, בהתאם לתיק הממשק של השמורה משנת 2000. התכנית כוללת שימור מערכת ההשקיה העתיקה (באר, בריכת אגירה ותעלות השקיה), פיתוח מערך טיילות מינימלי (שבילים ושילוט), ובמקביל הפרדת שימושי השבילים לשביל הולכי רגל והוצאת שביל הרכב אל מחוץ לשמורה.
- **שיתוף ציבור:** עם התפתחות שיתוף הפעולה עם הקהילות, החלטנו לשתף את תושבי הקיבוצים הסמוכים, הן בעבודה הפיזית והן בתהליך קבלת החלטות. תהליך שיתוף הציבור כלל הקמת צוות היגוי הכולל נציגי ציבור ובעלי תפקידים משלושת הקיבוצים יחד עם בעלי התפקידים הרלוונטיים ברט"ג, הרצאת אקולוג, העברת סקר עמדות לתושבים ועוד. הסקר הוכן ונתח ע"י ד"ר ליאור חן, המדען החברתי של רשות הטבע והגנים. בפן המעשי, השתתפו

התושבים בהכנות לעבודות השימור בבריכה ובתעלות ההשקיה (ניכוש עשבים והעתקת גיאופיטים), עקירת מינים פולשים ועוד. בכרמיה וביד מרדכי התקיים סיור ייעודי לצוות החינוך החברתי, במטרה להכיר את השמורה. התהליך, הנמצא בעיצומו, מתבצע הודות לתרומתם הנדיבה של חברות מסחריות: בנק מזרחי ודוראד, באמצעות מחלקת חוץ וגיוס משאבים ברט"ג, ומתבצע כולו בליווי ובאישור גורמי המקצוע ברט"ג – מחוז מרכז וחטיבת קהל וקהילה. הפעילות במסגרות החינוך הבלתי פורמליות מומנה בחלקה ע"י תרומות במסגרת "אמץ כיתה".

- **תכניות לעתיד:** השנה הוכרזו במרחב שמורות טבע נוספות: חולות זיקים, נחל זדים ועוד. הדבר דורש לגייס קהילות אלה ואחרות לשלל משימות אימוץ, שבכוונתנו לקדם בשנה הבאה, בנוסף להמשך הפעילות בשמורת כרמיה.

מסגרות חינוך פורמליות

"מרחב שקמה הוא הבית שלי": התכנית בגיל הרך

התכנית פעלה השנה בגני הילדים **במועצה האזורית שער הנגב**, והשתתפו בה **8 גנים**, בהם כ-**240 ילדים וכ-25 נשות צוות**. בכל גן התקיימו 4 מפגשים בגן וטיול בבתרונות רוחמה. לאור מגבלות הקורונה שעדיין חלו השנה, ביקשו הגננות להימנע מפעילות בשיתוף ההורים. הפעילות מומנה מכספי קול קורא של המשרד להגנת הסביבה בנושא חינוך לקיימות.

התכנית בבתי הספר היסודיים

- **מטרת התכנית:** העלאת המודעות לערכי הטבע והנוף במרחב שקמה ועידוד המשתתפים לאזרחות פעילה בסביבת ביתם.
- **הדרך:** התכנית פועלת החל משנת 2008, בהתאמה לתכניות הלימודים התכנית מבוססת על עקרונות הלימודים החוץ כיתתית, המעודדת למידת חקר חווייתית, ובנויה ע"פ מודל נוף-אדם.
- **משתתפים:** השנה השתתפו בתכנית תלמידי בתי הספר "אלונים" (לשעבר יסודי שער הנגב) ו"קשת" – מ"א שער הנגב, "הרב קוק" ו"רבקה גובר" – מ"א לכיש, "מרח"ב" – בי"ס מוכש"ר במ"א מרחבים, ו"שדות סילבר" – מ"א חוף אשקלון. לשמחתנו, החליטה הנהלת ביה"ס רבקה גובר לחזור להשתתף בתכנית, ונוספו שני בתי ספר צומחים חדשים: קשת ושדות סילבר.
- **פעילות ממשק:** תלמידי הכיתות השונות עסקו בעקירת מינים פולשים בשמורת כרמיה ובניקיון בחולות זיקים.
- **פעילות הורים וילדים:** בבתי הספר אלונים, קשת, רבקה גובר ושדות סילבר התקיימה פעילות משותפת עם ההורים לתלמידי כיתות ג-ד-ה (בכל בי"ס בהתאם לשכבה שהשתתפה בתכנית). הפעילויות כללו הפעלת ההורים ע"י הילדים וניקיון בחוף. בביה"ס שדות סילבר הפעילות של שכבה ד' התקיימה בשמורת כרמיה, וכללה השתלבות בעבודות השימור של הבאר ועקירת מינים פולשים. בנוסף, התקיימה גם פעילות משפחתית בית ספרית, לכיתות א-ו והוריהם, בחוף ניצנים. בפעילות עסקו בנושא החוף והים, היכרות עם צבי הים וניקיון בחוף. בביה"ס מרח"ב בוטלו השנה שתי הפעילויות המשפחתיות שתוכננו.
- **הדרכת תלמידים צעירים:** השנה לא התקיימו פעילויות חונכות והדרכת תלמידים צעירים.
- **מימון התכנית:** הפעילות מומנה בעיקר ע"י קול קורא של המשרד להגנת הסביבה בנושא חינוך לקיימות, וע"י אגף חינוך וקהילה של רשות הטבע והגנים במסגרת תרומות "אמץ כיתה".
- **הערכת התכנית:** השנה לא התקיים תהליך הערכה פורמלי. בוצעו שיחות משוב בע"פ עם הצוותים החינוכיים, ושיעורי סיכום בכיתות. להלן תמצית משוב המחנכות:
 - ✓ בכל המסגרות ציינו המורות את היציאה לשטח אחרי שנת קורונה כמרגשת, מחייה נפש ותורמת לילדים ולהן.
 - ✓ כמו כל שנה, הובעה שביעות רצון ממסלולי הטיולים ומהתאמת הסיורים והפעילויות לגיל הילדים ולתכנית הלימודים, מהאיזון בין משימות אישיות, קבוצתיות וכיתתיות, ומהשילוב של למידה וחוויה.
 - ✓ הודגשה במיוחד תרומתן של פעילויות הממשק הפיזי (עקירת מינים פולשים, ניקיון, ועוד) לחיבור לשטח. כאשר

התלמידים "עושים משהו", לדבריהן, הם מביעים סיפוק ותחושת משמעות, כפי שמוכח במחקרים בתחום. ✓
הערכה מיוחדת ניתנה לפעילות הורים וילדים, בו נחשפו ההורים לתכנית זכנו ל"זמן איכות" ערכי וחוויתי עם ילדיהם.

✓ בחלק מבתי הספר ציינו המורות כי בעקבות השלכותיה של שנת הקורונה (למידה מרחוק ועוד), ניכר אצל חלק מהתלמידים קוצר רוח וקשב, ולכן נדרש להשקיע מאמץ בהתאמת הפעילויות בספורים כך שיכללו פחות משימות לימודיות ויותר עשייה פיזית ופעילות ספורטיבית ותנועתית.

משובים אלה מחזקים את הגישה הגורסת כי המפתח להצלחת התכנית ולשביעות הרצון ממנה הוא האיזון בין שמירה על מתכונת קבועה המשרה בטחון והמשך הפעלת מרכיבים שמוכיחים את עצמם, לבין גמישות והתאמה לכל ב"ס ע"פ צרכיו, יכולת לבצע שינויים ע"פ המצב בשטח, וגיוון, כדי לשמר את העניין גם בקרב המורות.

פריסת בתי הספר השותפים בשנה"ל תשפ"ב (2021-2022):

מועצה	ביה"ס	כיתות	מס' מ' כיתות	מס' משתתפים	ותק בתכנית בשנים**	מימון תשפ"ב
שער הנגב	אלונים	ד+ו	8	כ-250 תלמידים, כ-10 מחנכות, כ-100 משפחות	14	קול קורא הגנ"ס
	קשת	ג	3	כ-90 תלמידים, 5 מחנכות, כ-90 משפחות	1	קול קורא הגנ"ס
לכיש	הרב קוק	ג-ד	2	כ-50 תלמידים, 3 מחנכות	13	קול קורא הגנ"ס
	רבקה גובר	ג+ה	6	כ-180 תלמידים, כ-8 מחנכות, כ-180 משפחות	11	קול קורא הגנ"ס
חוף אשקלון	שדות סילבר	ד+ה	4	כ-90 תלמידים, 7 מחנכות, כ-200 משפחות	1	"אמץ כיתה"
מרחבים	מרח"ב	א-ה	5	כ-120 תלמידים, כ-7 מחנכות	10	"אמץ כיתה" + התנדבות (רט"ג מחוז מרכז)
			28	כ-780 ילדים + כ-40 אנשי צוות + 570 משפחות		

**ותק בתכנית – לא כולל את שנה"ל תשפ"א – שנת הפסקה

התכנית בבתי הספר התיכוניים

השנה פעלה התכנית בשני בתי הספר התיכוניים העיקריים במרחב שקמה: תיכון שער הנגב ותיכון דרכא שקמה ביד מרדכי. זאת, לאחר מספר שנים שבהן התקיימו לסירוגין פעילויות בודדות.

בבתי הספר התיכוניים הדגש הוא על עשייה פיזית והתנדבות, בשילוב תכנים הקשורים לנושא משבר האקלים. בתיכון שער הנגב השתתפו שתי כיתות ט', שפעלו ביוזמת המחנכות במסגרת מעורבות חברתית כיתתית. התלמידים הגיעו לשמורות הטבע כרמיה וזיקים, ושם עסקו בהכנת השטח לפעולות השימור, עקירת מינים פולשים וניקיון. בתיכון דרכא שקמה השתתפו שכבות ח-ט בניקיון בחוף זיקים ובפעילות בתחנות בביה"ס, וכן כיתה י' במגמת השכלה כללית שעסקה בנושא שמירת טבע בעידן של משבר האקלים. הם עקרו מינים פולשים, שתלו מין מוגן וניקו את החוף.

מועצה	ביה"ס	כיתות	מס' מ' כיתות	מס' משתתפים	מימון
שער הנגב	תיכון אזורי	ט	2	כ-50 תלמידים, 2 מחנכות	תקציב התנדבות (רט"ג מחוז מרכז)
חוף אשקלון	דרכא שקמה	ח, ט, י	12	כ-330 תלמידים, 16 מחנכות	אמץ כיתה + תקציב התנדבות (רט"ג מחוז מרכז)
			14	כ-380 תלמידים + כ-18 אנשי צוות	

לקחים והמלצות להמשך הפעלת התכנית בשנים הבאות

- **קיום התכנית והרחבתה:** השמחה שהביאה החזרה להפעלת התכנית אחרי הפסקה של שנה שנכפתה עלינו הדגישה ביתר שאת את חשיבות המשך הפעלת התכנית בבתי הספר, בגני הילדים, ביישובים ובמסגרות הקיימות, ובהרחבתה למסגרות נוספות, פורמליות ובלתי פורמליות, בדגש על הרחבת הממד הקהילתי של התכנית במסגרות קהילתיות ביישובים ובחינוך הבלתי פורמלי. ראינו שהקהילה צמאה לחיבור עם השטח ושמחה לקיים אותו.
- **התנדבות:** השנה לא השקענו בגיוס מתנדבים חדשים. באופן טבעי ישנם מתנדבים שמתמידים וכאלה שמפסיקים, וניכר חוסר במתנדבות ומתנדבים שיאיישו את עמדות ההסברה בעונת הפריחה, במיוחד לאור העובדה שהוספנו השנה עמדת הסברה בשמורת הטבע בתרונות רוחמה. המסקנה היא שבשנה הבאה יש להשקיע שוב בגיוס.
- **קהילות ביישובים והפעילות בחינוך החברתי:** השנה השקענו את מירב המאמצים בקהילות הסובבות את שמורת הטבע כרמיה, כחלק מתהליך השימור והפיתוח בשמורה בשיתוף הציבור. בפעילות סביב שמורת כרמיה ניכרו בקרב התושבים מוטיבציה ורצון אמיתי לתרום ולקדם עשייה קהילתית למען הסביבה החברתית והפיזית בה הם חיים, כמענה על צורך של השטח. לכן חשוב להשקיע בטיפוח קשרים אלה ולשמור על איזון בין רצונותיהם ויכולותיהם של התושבים לבין צרכי השטח, עליהם אמונה רט"ג לשמור. תהליך זה דרש מאמצים רבים, זמן וכסף, כך שלא יכולנו להתפנות לקהילות נוספות. עם התקדמות התהליך, ההכרזה על שמורות חדשות ורעיונות לפיתוח בשמורות נוספות, אנו נידרש בשנה הבאה לפנות לקהילות נוספות במרחב. גם השנה ראינו ששילוב של פעילות במסגרת החינוך החברתי יחד עם פעילות משפחות – הורים וילדים, מוביל לגיוס מיטבי של הקהילה כולה לעשייה משותפת, ובקיבוצים שבהם המערכות עבדו בשיתוף פעולה ניכרה התגייסות מעמיקה ורחבה יותר של הקהילה.
- **מתכונת הפעילות בבתי הספר:** לפני שנתיים ציינו שבחלק מבתי הספר ישנה רוויה מסוימת מהתכנית, בעיקר בקרב מורות ותיקות שחוזרות על אותם התכנים ומסלולי הטיולים. עם זאת, דווקא ההפסקה יצרה תחושת התרעננות. המסקנה המתבקשת מכך היא שרצוי לשנות מרכיבים בתכנית אחת למספר שנים כדי לגוון ולרענן וכך לשמור על מוטיבציה ורצון לשתף פעולה. כמו כן ניכר השנה שינוי בדפוסי ההתנהגות של התלמידים, בעקבות שנה וחצי של למידה בכיתה ולמידה מרחוק לסירוגין. השנה בלט לעין הקושי שיש לחלק מהתלמידים להקשיב ולבצע משימות לימודיות בסיוור, ולכן השתדלנו להמיר עד כמה שניתן את המשימות לפעילויות תנועתיות ולעשייה פיזית בשטח. כמו כן יש לחזק מגמה זו בהמשך, להמעיט במלל ולהגדיל את רפרטואר המשימות הפיזיות והתנועתיות בסיוורים ע"י שילוב יותר פעילויות ממשק, הארכת מסלולים והעברת מסרים באמצעות משחקי ODT, פעילות ספורטיבית ועוד.
- **הפעילות בגיל הרך:** מומלץ להמשיך את התכנית תוך התאמה לכל מועצה והקפדה על לוח זמנים מתאים.
- **שיתוף והכשרת הצוות המוביל בקהילות השונות:** חשיבות עצומה מיוחסת לישיבות צוות והכשרת מדריכים בכל המסגרות. הדבר נכון במיוחד במסגרות החינוך החברתי, שבהם מרחב הגמישות מבחינת פעילויות ותכנים גדול. השנה חיזקנו את סיורי ההכנה ומפגשי ההכשרה, כדי שהמדריכים המקומיים יכירו את התכנים והמסלולים, ירגישו יותר מחוברים לשטח ולתכנים, ויטיבו לשתף פעולה בפעילות עצמה, לפני ולאחריה; וגם במטרה להרחיב את מעגלי השותפים בקהילה. כמו כן הוקמו ברוב הקהילות קבוצות ווטסאפ משותפות לצוות המוביל המקומי ולצוות ההדרכה של רט"ג באותה הקהילה, במטרה לחזק את הקשר ביניהם ולצמצם את מרחב הזרות. בכל מקום שהתקיימו סיורי הכנה ו/או ישיבות צוות, ניכרה התגייסות מוצלחת יותר של הצוות החינוכי ובעקבותיו של החניכים והקהילה.
- **הכשרת מדריכי רט"ג:** השנה הצטרפו לצוות 3 מדריכות/ים חדשות/ים. כמו בכל שנה, קיימנו הכשרת מדריכים בת יומיים, שהתמקדו במורות כרמיה וחולות זיקים, וכן מפגש גיבוש בחודש יוני. חשוב להמשיך ולהשקיע בהכשרה, בטיפוח ובהעצמה של נבחרת מדריכים איכותית ומגובשת. צוות ההדרכה מוביל ומנחה את הצוותים המקומיים, ולכן הכשרתם עוסקת, מעבר לתכנים ולמיומנויות, גם בטיפוח מנהיגות ויכולת הובלת תהליכים.

סיכום

לאחר עשור וחצי של פעילות, המרקם הקהילתי במרחב שקמה שונה מזה שהיה בתחילת התכנית. במשך שנים נלחמנו על כל שקל, וזו אינה קלישאה. עובדת היות תפקיד רכזת הקהילה תפקיד מותנה תקציב הקשתה מאוד על הפעילות. משאבי זמן ומאמצים רבים הושקעו בחיפוש אחר תקציבים, מילוי קולות קוראים ועוד. לעתים נמצא תקציב לשנתיים או שלוש, ולעתים לחצי שנה או שנה. באוגוסט 2021 השתנו התנאים, דבר שאפשר לרשות הטבע והגנים להקצות תקן קבוע שאינו מותנה תקציב לרכזת הקהילה במרחב חוף. החלטה דרמטית זו שינתה את המשוואה, כך שניתן היה סוף סוף להפנות משאבי זמן ומשאבים נפשיים של כל המעורבים לעשייה האמתית. על כך אני מבקשת להודות בראש וראשונה לאמיר חן מנהל מרחב חוף ולנעמה דרור מנהלת יחידת הקהילה במחוז מרכז, שעמלו רבות כדי להגיע להישג זה; וכן לגורמים הרבים המעורבים במחוז מרכז, בחטיבת קהל וקהילה ובאגפים נוספים ברשות, ובאופן אישי לרעייה שורקי מנכ"לית רשות הטבע והגנים.

איגום המשאבים הנדרשים להפעלת התכנית (הכשרת מדריכים, הדרכה, הרצאות מקצועיות, ציוד, הסעות ואבטחת טיולים ועוד) מתבצע בשיתוף פעולה מתמשך בין רשות הטבע והגנים לבין שותפינו בבתי הספר ובישובים, במועצות האזוריות, באיגוד ערים לאיכות הסביבה ובמשרד להגנת הסביבה. הטמעת אתר האינטרנט "מרחב שקמה" בתוך אתר רשות הטבע והגנים אפשרה חיסכון במשאבים יחד עם חיזוק הנוכחות האפקטיבית שלנו בשדה הדיגיטל. מדינת ישראל הולכת ונעשית צפופה, דבר הניכר היטב בכבישים, בשטחים הפתוחים ובאתרי הטבע. האיום על השטחים הפתוחים חזק מתמיד. משבר האקלים כבר אינו רק נבואת זעם אלא חלק מהיום יום שלנו. אנו עדים למשברים חברתיים שמהם סובל בעיקר הטבע: וונדליזם, פסולת; הרעלות, ציד ודריסה של חיות בר ועוד. מול כל האיומים האלה, תפקידנו להתייצב ולהגן על הטבע ועל הסביבה. יש לציין בסיפוק את הכרזתן של ארבע שמורות טבע חדשות במרחב שקמה: ג'ממה, זדים, חצב וחולות זיקים. אך איננו יכולים לעמוד לבד מול האיומים, אנו זקוקים לתושבי האזור יחד אתנו.

התנדבות קהילתית למען הסביבה הקרובה יוצרת תחושת חיבור למקום ולסביבה הפיזית והאנושית. פעולות למען שמירת הטבע המקומי תורמות לטיפוח החוסן הקהילתי, שנבנה על בסיס נתינה, עזרה הדדית ומחויבות, ויוצר יחסי אמון ותחושת שותפות. החוסן הקהילתי מתבטא בעמידות ובגמישות בפני טלטלות בעתות משבר, ולכן שיתוף הפעולה עם הקהילות במשימות של שמירת טבע הוא צורך קיומי גם עבור הטבע וגם עבור הקהילות הזקוקות לו כאוויר לנשימה. ברצוננו להודות לצוותים החינוכיים בבתי הספר, בחינוך החברתי ובגני הילדים השותפים בתכנית; למנהלי החינוך החברתי, לרכזי התרבות ולצוותים המובילים בקיבוצים; למחלקות השונות ברשויות המקומיות – שער הנגב, לכיש וחוף אשקלון; לאיגוד ערים לאיכות הסביבה נפת אשקלון, למשרד להגנת הסביבה, ולכל אלה שפשוט אכפת להם כדי שלנו, לילדנו ולטבע סביבנו יהיה טוב יותר. וכמובן לאנשי רשות הטבע והגנים: למדריכים היקרים שנמצאים בחזית העשייה, לצוות מרחב חוף, מחוז מרכז, אגף חינוך וקהילה, אגף הדיגיטל ועוד רבים ומעולים. בזכותכם ובעזרתכם נתמודד עם האתגרים הישנים והחדשים העומדים לפתחנו.

חזקות של התכנית לאורך השנים

- מגוון קהלי יעד הקשורים זה לזה, התחברות לקהלי יעד חדשים, יצירת שיתופי פעולה בין קהלי יעד
- שיתוף פעולה יציב, פורה וארוך טווח בין השותפים, והכרה פנים ארגונית ברט"ג
- עקביות במטרות ובתכנים, יחד עם גמישות בהתאם לאופי הקהילות ועדכון התכנים בהתאם לאג'נדות משתנות
- שאיפה למצוינות, התמקצעות, התעדכנות וטיפוח הצוות המוביל, וביצוע הערכה שוטפת, שיטתית ומתמשכת.

אתגרים

- הגדלת נבחרת המובילים: מדריכים ייעודיים ומתנדבים
- הגדלת היצע משימות ההתנדבות והפעילות הפיזית המוצעות לקהילה
- שיתוף קהילות נוספות כגון: העיר שדרות, מערכת החינוך הפורמלית במ"א חוף אשקלון, מערכת החינוך הבלתי פורמלית בכל המועצות, קהילות במושבים ועוד.

נספח מס' 1. סיכום תקציב תשפ"ב 2021-2022

מקור מימון	המרכיב	סה"כ
קול קורא של המשרד להגנת הסביבה	הדרכה	69,000 ₪
הקהילות השותפות (בתי ספר, מועצות אזריות, ישובים)	תפעול: הסעות ואבטחה	כ-70,000 ₪
רשות הטבע והגנים	הדרכה	60,000 ₪
	תפעול, ריכוז התכנית, ציוד ועוד	200,000 ₪
סה"כ		399,000 ₪

נספח מס' 2. תמונות מהפעילות

גני הילדים שער הנגב

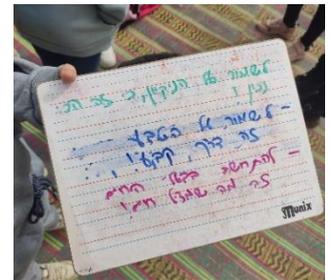

בי"ס שדות סילבר

בי"ס רבקה גובר

4G 16:33
 הפוסט של בית ספר רבקה גובר נהורה >
בית ספר רבקה גובר נהורה
 2 שעה · 📍
 טיול הורים וילדים שכבה ג במרחב שקמה -
 תכנית סיורים משותפת עם רשות הטבע והגנים בהובלת רחל עברון
 יום נהדר, פעילויות מעניינות וטבע מרהיב ביופיו.
 תודה לכל מי שהשתתף וטייל איתם היום
 שבת שלום קהילת רבקה גובר 🌸

בי"ס
הרב קוק

הכשרת מדריכים

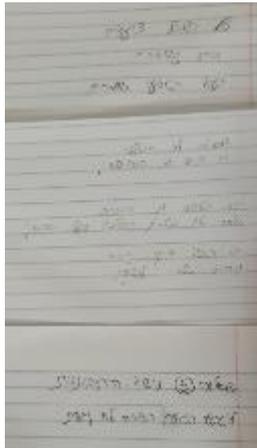

תיכון שער הנגב

תיכון שקמה

בי"ס אלונים

בי"ס קשת

רשות הטבע והגנים

אירועי טבע וסביבה

אנחנו הושנים ומתכננים יחד!

ביום שני 28.3 בשעה 20:15 במעון הפינגו

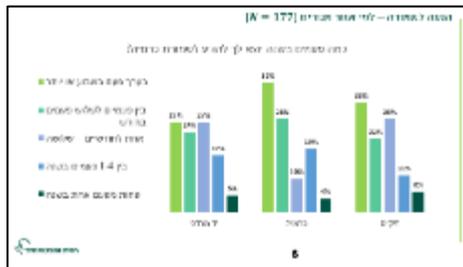
הפעילות תתקיים בשעה 20:15 במעון הפינגו

הפעילות תתקיים בשעה 20:15 במעון הפינגו

הפעילות תתקיים בשעה 20:15 במעון הפינגו

קהילות קיבוצים
כרמיה, זיקים ויד מרדכי

פעילות מתנדבים

הכשרת מתנדבים

בי"ס מרחב

